

Снігова королева

Казка в семи оповіданнях

ДЗЕРКАЛО Й ЙОГО УЛАМКИ

Оповідання перше

Почнімо! Дійшовши до кінця нашої історії, ми знатимемо більше, ніж тепер. Отже, жив-був троль, лютий-прелютий; то був сам диявол. Раз він був у особливо доброму настрої: він майстрував таке дзеркало, в якому все добре й прекрасне зменшувалося до крайності, все ж негідне й потворне, навпаки, виступало ще яскравіше, здавалося ще гіршим. Пречудові краєвиди виглядали в ньому вареним шпинатом, а найкращі з людей — потворами або здавалися такими, що стоять догори ногами й без животів! Обличчя спотворювалися настільки, що їх годі було й впізнати; траплялося ж у когось на обличчі ластовиння чи родимка, вони розпливалися на все обличчя. Диявола все це страшенно тішило. Добра, благочестива людська думка відбивалася в дзеркалі неймовірною гримасою, так що троль не міг не реготати, радіючи своєму винаходу. Усі учні троля — у нього була своя школа — розповідали про дзеркало як про якесь диво.

— Тепер тільки, — казали вони, — можна побачити весь світ і людей у їхньому справжньому світлі!

І вони бігали з дзеркалом усюди; скоро не залишилося ні однієї країни, ні однієї людини, які б не відбилися в ньому в спотвореному вигляді. Нарешті захотілося їм дістатися й до неба, щоб посміятися над ангелами й самим Творцем. Чим вище піднімалися вони, тим сильніше кривлялося й корчилось дзеркало від гримас; вони ледве-ледве утримували його в руках. Але ось вони піднялися ще, і раптом дзеркало так перекосило, що воно вирвалося у них з рук, полетіло на землю й розбилося вщент. Мільйони, мільярди його уламків наробили, однак, ще більше лиха, ніж саме дзеркало. Деякі з них були не більші за піщинку, розлетілися по білу світу, потрапляли, траплялося, людям в очі й так там і лишалися. Людина ж із таким уламком в оці починала бачити все навиворіт або помічати в кожній речі лише її погані боки, адже кожен уламок зберігав властивість, якою вирізнялося саме дзеркало. Деяким людям уламки потрапляли просто в серце, і це було найгірше: серце перетворювалося на шматок льоду. Були між цими уламками й великі, такі, що їх можна було вставити у віконні рами, але вже в ці вікна не варто було дивитися на своїх

добрих друзів. Нарешті, були й такі уламки, з яких зробили окуляри, тільки біда була, якщо люди вдягали їх з метою дивитися на речі й судити про них правильніше! А злий троль реготав до коліків: так приємно лоскотав його успіх його винаходу. Та по світу літало ще багато уламків дзеркала. Послухаймо ж!

ХЛОПЧИК І ДІВЧИНКА

Оповідання друге

У великому місті, де стільки будинків і людей, що не всім і кожному вдається відгородити собі хоч маленьке місце для садка, і де тому більшості мешканців доводиться задовольнятися кімнатними квітами в горщиках, жили двоє бідних дітей, але в них був садок більший за квітковий горщик. Вони не були родичами, але любили одне одного, як брат і сестра. Їхні батьки жили на мансардах сусідніх будинків. Дахи будинків майже сходилися, а під виступами дахів йшов по водостічному жолобу, який припадав якраз під вікном кожної мансарди. Варто було, отже, ступити з будь-якого вікна на жолоб, і можна було опинитися біля вікна сусідів.

У батьків було по великій дерев'яній скрині; в них росли коріння й невеликі кущі троянд (у кожній по одному), обсіпані чудовими квітами. Батькам спало на думку поставити ці скрині поперек жолобів — таким чином, від одного вікна до другого тяглися немов два квіткові рядки. Горох звисав зі скринь зеленими гірляндами, рожеві кущі заглядали у вікна й перепліталися гілками; утворилося щось на кшталт тріумфальних воріт із зелені й квітів. Оскільки скрині були дуже високі й діти твердо знали, що їм не можна видиратися на них, то батьки часто дозволяли хлопчикові з дівчинкою ходити одне до одного по даху в гості й сидіти на лавочці під трояндами. І які ж веселі ігри влаштовували вони тут!

Взимку ця втіха припинялася: вікна зачасту вкривалися крижаними візерунками. Але діти нагрівали на печі мідні монети й прикладали їх до замерзлих шибок — зараз же відтавало чудове кругленьке отвір, а в нього визирало веселе, лагідне око — це дивилися кожне зі свого вікна хлопчик і дівчинка: Кай і Герда. Влітку вони одним стрибком могли опинитися в гостях одне в одного, а взимку треба було спершу спуститися на багато-багато сходинок униз, а потім піднятися на стільки ж угору. Надворі перепурхував сніжок.

— Це роїться білі бджілки! — сказала бабуса.

— А в них теж є королева? — запитав хлопчик; він знав, що у справжніх бджіл є така.

— Є! — відповідала бабуса. — Сніжинки оточують її густим роєм, але вона більша за всіх їх і ніколи не залишається на землі — вічно носить на чорній хмарі. Часто ночами пролітає вона міськими вулицями й заглядає у вікна; ось тому-то вони й вкриваються крижаними візерунками, немов квітами!

— Бачили, бачили! — сказали діти й повірили, що все це суцця правда.

— А Снігова королева не може увійти сюди? — запитала дівчинка.

— Нехай-но спробує! — сказав хлопчик. — Я посаджу її на теплу піч, от вона й розтане!

Та бабуса погладила його по голівці й завела розмову про інше.

Ввечері, коли Кай був уже вдома й майже зовсім роздягнувся, збираючись лягати спати, він видерся на стілець біля вікна й подивився в маленьке відтануле на віконному склі кружальце. За вікном пурхали сніжинки; одна з них, побільша, впала на край квіткової скрині й почала рости, рости, поки, нарешті, не перетворилася на жінку, укутану в найтонший білий тюль, сотканий, здавалося, з мільйонів сніжних зірочок. Вона була така прегарна, така ніжна — вся з осліплюючо-білого льоду й усе ж жива! Її очі сяяли, як зорі, але в них не було ні теплоти, ні лагідності. Вона кивнула хлопчикові й поманила його рукою. Хлоп'я злякалося й зістрибнуло зі стільця; повз вікно промайнуло щось схоже на великого птаха.

Наступного дня стояв славний морозець, але потім стала відлига, а там прийшла й весна-красна. Сонечко світило, квіткові скрині знову були всі в зелені, ластівки вили під дахом гнізда, вікна розчинили, і дітям знову можна було сидіти в своєму маленькому садку на даху.

Троянди цвіли все літо восхитительно. Дівчинка вивчила псалом, у якому теж говорилося про троянди; дівчинка співала його хлопчикові, думаючи при цьому про свої троянди, і він підспівував їй:

Ось троянди в долинах цвітуть,

Немовля-Христос із нами тут!

Діти співали, взявшись за руки, цілували троянди, дивилися на ясне сонечко й розмовляли з ним: їм марилося, що з нього дивився на них саме немовля Христос. Яке ж чудове було літо й як добре було під кущами запашних троянд, які, здавалося, мали цвісти вічно!

Кай і Герда сиділи й розглядали книжку з картинками — звірами й птахами; на великих баштових годинниках било п'ять.

— Ай! — раптом вигукнув хлопчик. — Мені кольнуло прямо в серце, і щось потрапило в око!

Дівчинка обвила ручкою його шию, він кліпав очима, але ні в одному нічого не було видно.

— Мабуть, вискочило! — сказав він.

Та в тому-то й річ, що ні. У серце й в око йому потрапили два уламки диявольського дзеркала, в якому, як ми, звичайно, пам'ятаємо, все велике й добре здавалося нікчемним і гидким, а зле й погане відбивалося ще яскравіше, погані боки кожної речі виступали ще різкіше. Бідненький Каю! Тепер серце його мало перетворитися на шматок льоду! Біль в оці й у серці вже минув, але самі уламки в них залишилися.

— Про що ж ти плачеш? — запитав він Герду. — У! Яка ти тепер потворна! Мені зовсім не боляче! Фу! — вигукнув він потім. — Цю троянду точить черв'як! А та зовсім крива! Які гидкі троянди! Не кращі за скрині, в яких стирчать!

І він, штовхнувши скриню ногою, вирвав дві троянди.

— Каю, що ти робиш? — вигукнула дівчинка, а він, побачивши її переляк, вирвав ще одну й утік від миленької маленької Герди у своє вікно.

Приносила чи після того йому дівчинка книжку з картинками, він казав, що ці картинки хороші лише для немовлят; розповідала чи щось бабуса, він чіплявся до слів. Та хоч би одне це! А то він дійшов до того, що став передражнювати її ходу, вдягати її окуляри й наслідувати її голос! Виходило дуже

здавалося смішним людям. Скоро хлопчик навчився передражнювати й усіх сусідів — він чудово вмів виставити напоказ усі їхні дивацтва та вади, і люди казали:

— Яка ж голова в цього хлопчиська!

А причиною всьому були уламки дзеркала, що потрапили йому в око й у серце. Тому-то він передражнював навіть гарненьку маленьку Герду, яка любила його всім серцем.

І забави його стали тепер зовсім іншими, такими хитромудрими. Раз узимку, коли перепурхував сніжок, він з'явився з великим збільшувальним склом і підставив під сніг полу своєї синьої куртки.

— Поглянь у скло, Гердо! — сказав він.

Кожна сніжинка здавалася під склом набагато більшою, ніж була насправді, і скидалася на розкішну квітку або десятикутну зірку. Чудо просто!

— Бачиш, як майстерно зроблено! — сказав Кай. — Це набагато цікавіше за справжні квіти! І яка точність! Ані єдиної неправильної лінії! Ах, якби тільки вони не танули!

Незабаром Кай з'явився у великих рукавицях, із санчатами за спиною, крикнув Герді саме у вухо: «Мені дозволили покататися на великій площі з іншими хлопчиками!» — і побіг.

На площі каталося безліч дітей. Ті, що були посміливіші, прив'язували свої санчата до селянських саней і прокотувалися таким чином досить далеко. Веселощі так і кипіли. У самий розпал їх на площі з'явилися великі сани, пофарбовані в білий колір. У них сидів чоловік, увесь укутаний у білу хутряну шубу й таку саму шапку. Сани об'їхали навколо площі двічі; Кай жваво прив'язав до них свої санчата й покотився. Великі сани помчали швидше, а потім звернули з площі у провулок. Той, хто сидів у них, обернувся й дружньо кивнув Каю, наче знайомому. Кай кілька разів поривався відв'язати свої санчата, але чоловік у шубі кивав йому, і він продовжував їхати. Ось вони виїхали за міські ворота. Сніг раптом повалив пластівцями, стемніло так, що кругом не було видно ні зги. Хлопчик поспішив відпустити мотузку, якою зачепився за великі сани, але санчата його наче приросли до великих саней і продовжували мчати вихором. Кай гучно закричав — ніхто не почув його! Сніг валив, санчата мчали, пірнаючи в замети, перестрибуючи через тини й канави. Кай увесь тремтів, хотів прочитати «Отче наш», але в голові в нього крутилася лише таблиця множення.

Сніжні пластівці все росли й обернулися зрештою на великих білих курей. Раптом вони розлетілися в різні боки, великі сани зупинилися, і той, хто сидів у них, устав. Це була висока, струнка, осліпливо біла жінка — Снігова королева; і шуба, й шапка на ній були зі снігу.

— Чудово проїхалися! — сказала вона. — Але ти зовсім замерз. Лізь до мене в шубу!

І, посадивши хлопчика до себе в сани, вона закутала його у свою шубу; Кай наче опустився в сніговий замет.

— Усе ще мерзнеш? — запитала вона й поцілувала його в лоба.

У! Поцілунок її був холодніший за лід, пронизав його холодом наскрізь і дійшов до самого серця, а воно й без того вже було наполовину крижаним. Одну мить

Каю здавалося, що от-от він помре, але, навпаки, стало легше, він навіть зовсім перестав мерзнути.

— Мої санчата! Не забудь моїх санчат! — згадав він насамперед про санчата.

І санчата були прив'язані на спину одній із білих курей, яка полетіла з ними слідом за великими саньми. Снігова королева поцілувала Кая ще раз, і він забув і Герду, і бабусю, і всіх домашніх.

— Більше я не буду цілувати тебе! — сказала вона. — А то зацілую до смерті!

Кай подивився на неї — вона була така гарна! Більш розумного, чарівного обличчя він не міг собі й уявити. Тепер вона не здавалася йому крижаною, як того разу, коли сиділа за вікном і кивала йому головою; тепер вона здавалася йому досконалістю. Він зовсім не боявся її й розповів їй, що знає всі чотири дії арифметики, та ще й з дробами, знає, скільки в кожній країні квадратних миль і жителів, а вона лише усміхалася у відповідь. І тоді йому здалося, що він і справді знає мало, і він спрямував погляд у нескінченний повітряний простір. Тієї ж миті Снігова королева злетіла з ним на темну свинцеву хмару, і вони понеслися. Буря вила й стогнала, наче співала старовинні пісні; вони летіли над лісами й озерами, над морями й твердою землею; під ними дули холодні вітри, вили вовки, сяяв сніг, літали з криком чорні ворони, а над ними сяяв великий ясний місяць. На нього дивився Кай всю довгу-довгу зимову ніч — удень він спав біля ніг Снігової королеви.

КВІТНИК ЖІНКИ, ЩО ВМІЛА ЧАРУВАТИ

Оповідь третя

А що ж сталося з Гердою, коли Кай не повернувся? І куди він подівся? Ніхто не знав цього, ніхто не міг повідомити про нього нічого. Хлопчики розповіли лише, що бачили, як він прив'язав свої санчата до великих пишних саней, які потім звернули в провулок і виїхали за міські ворота. Ніхто не знав, куди він подівся. Багато було пролито за нього сліз; гірко й довго плакала Герда. Нарешті вирішили, що він помер, потонув у річці, що текла за містом. Довго тяглися похмурі зимові дні.

Та ось настала весна, визирнуло сонечко.

— Кай помер і більше не повернеться! — сказала Герда.

— Не вірю! — відповідало сонячне світло.

— Він помер і більше не повернеться! — повторила вона ластівкам.

— Не віримо! — відповіли вони.

Зрештою й сама Герда перестала цьому вірити.

— Одягну-но я свої нові червоні черевички: Кай ще жодного разу не бачив їх,
— сказала вона одного ранку, — та й піду до річки запитати про нього.

Було ще дуже рано; вона поцілувала сплячу бабусю, вдягла червоні черевички й побігла сама-самісінька за місто, просто до річки.

— Правда, що ти взяла мого названого братика? Я подарую тобі свої червоні черевички, якщо ти віддаси мені його назад!

І дівчинці здалося, що хвилі якось дивно кивають їй; тоді вона зняла свої червоні черевички, свою першу коштовність, і кинула їх у річку. Але вони впали якраз біля берега, і хвилі зараз же винесли їх на сушу — річка наче не хотіла брати в дівчинки найкращу її коштовність, бо не могла повернути їй Кая. Дівчинка ж подумала, що кинула черевички не дуже далеко, залізла в човен, що хитався в очереті, стала на самісінький краєчок корми й знову кинула черевички у воду. Човен не був прив'язаний і відштовхнувся від берега. Дівчинка хотіла якнайшвидше випурхнути на сушу, але, поки пробиралася з корми на ніс, човен уже відійшов від берега на цілий аршин і швидко понісся за течією.

Герда жахливо злякалася й почала плакати й кричати, але ніхто, окрім горобців, не чув її криків; горобці ж не могли перенести її на сушу й лише летіли за нею вздовж берега та цвірінькали, наче бажаючи її втішити: «Ми тут! Ми тут!»

Човен несло все далі; Герда сиділа тихо, в одних панчохах; її червоні черевички пливи за човном, але не могли наздогнати його.

Береги річки були дуже гарні — усюди виднілися чудесні квіти, високі розлогі дерева, луки, на яких паслися вівці й корови, але ніде не було видно ані душі людської.

«Може бути, річка несе мене до Кая!» — подумала Герда, повеселішала, стала на ноги й довго-довго милувалася гарними зеленими берегами. Та ось вона припливла до великого вишневого саду, в якому притулився будиночок з кольоровими шибками у віконцях і солом'яною стріхою. Біля дверей стояли два дерев'яні солдати й віддавали рушницями честь усім, хто пропливав повз.

Герда закричала їм: вона прийняла їх за живих, але вони, звісно, не відповіли їй. Ось вона підпливла до них ще ближче, човен підійшов майже до самого

берега, і дівчинка закричала ще голосніше. З будиночка вийшла, спираючись на милицю, стара-престара старенька у великому солом'яному капелюсі, розписаному чудесними квітами.

— Ах ти, бідна крихітко! — сказала старенька. — Як це ти потрапила на таку велику, швидку річку та забралася так далеко?

З цими словами старенька увійшла у воду, зачепила човен своєю милицею, притягла його до берега й висадила Герду.

Герда була рада-радісінька, що опинилася нарешті на суші, хоч і побоювалася чужої старої.

— Ну, ходімо, та розкажи мені, хто ти й як сюди потрапила? — сказала старенька.

Герда стала розповідати їй про все, а старенька покивала головою й повторювала: «Гм! гм!» Та ось дівчинка скінчила й запитала стару, чи не бачила вона Кая. Та відповіла, що він ще не проходив тут, але, певно, пройде, тож дівчинці

поки що не про що сумувати — хай краще спробує вишень і помилується квітами, що ростуть у саду: вони гарніші за намальовані в будь-якій книжці з картинками, і всі вони вміють розповідати казки! Тут старенька взяла Герду за руку, повела до своєї хатинки й замкнула двері на ключ.

Вікна були високо від підлоги й усі з різнокольорових — червоних, блакитних і жовтих — скелець; відповідно до цього й сама кімната була освітлена якимось дивно яскравим, веселковим світлом. На столі стояло кошик із чудовими вишнями, і Герда могла їсти їх скільки завгодно душі; поки ж вона їла, старенька розчісувала їй волосся золотим гребінцем. Волосся вилося кучерями й оточувало свіженьке кругле, мов троянда, личко дівчинки золотим сьйвом.

— Давно мені хотілося мати таку миленьку дівчинку! — сказала старенька. — Ось побачиш, як ладно ми заживемо з тобою!

І вона продовжувала розчісувати кучері дівчинки, і чим довше чесала, тим більше Герда забувала свого названого братика Кая: старенька вміла чаклувати. Вона не була злою чарівницею й чаклувала лише зрідка, для власної втіхи; тепер же їй дуже захотілося залишити Герду в себе. І ось вона пішла в сад, торкнулася своєю палицею всіх рожевих кущів, і ті, як стояли в повному цвіту, так усі й пішли глибоко-глибоко в землю, і сліду від них не

лишилося. Старенька боялася, що Герда, побачивши троянди, згадає про свої, а там і про Кая, та й утече від неї.

Зробивши свою справу, старенька повела Герду в квітник. У дівчинки очі розбіглися: тут були квіти всіх родів і всіх пір року. Яка краса, яке пахощі! У всьому світі не знайти було книжки з картинками строкатішої, гарнішої за цей квітник. Герда стрибала від радості й гралася серед квітів, поки сонце не сіло за високими вишневими деревами. Тоді її поклали в чудове ліжечко з червоними шовковими перинками, набитими блакитними фіалками; дівчинка заснула, і їй снилися такі сни, які бачить хіба що королева в день свого весілля.

Наступного дня Герді знову дозволили гратися на сонечку. Так минуло багато днів. Герда знала кожную квіточку в саду, але, як би багато їх не було, їй усе одно здавалося, що якоїсь бракує, тільки якої саме? Раз вона сиділа й розглядала солом'яний капелюшок старенької, розписаний квітами; найгарнішою з них була саме троянда — старенька забула її стерти. Ось що означає неухважність!

— Як! Тут немає троянд? — сказала Герда й одразу ж побігла шукати їх по всьому саду — немає жодної!

Тоді дівчинка опустила на землю й заплакала. Теплі сльози впали саме на те місце, де раніше стояв один із рожевих кущів, і, щойно вони зволожили землю, кущ миттєво виріс із неї, такий самий свіжий, квітучий, як раніше. Герда обійняла його рученятами, почала цілувати троянди й згадала про ті чудові троянди, що цвіли в неї вдома, а разом із тим і про Кая.

— Як же я забарилася! — сказала дівчинка. — Мені ж треба шукати Кая!.. Чи не знаєте ви, де він? — запитала вона в троянд. — Чи вірите ви тому, що він помер і не повернеться більше?

— Він не помер! — сказали троянди. — Ми ж були під землею, де всі померлі, але Кая між ними не було.

— Дякую вам! — сказала Герда й пішла до інших квітів, заглядала в їхні чашечки й питала: «Чи не знаєте ви, де Кай?»

Але кожна квітка грілася на сонечку й думала лише про власну свою казку чи історію; їх наслухалася Герда багато, але жодна з квітів не сказала ні слова про Кая.

Що ж розповіла їй вогненна лілія?

— Чуєш, як б'є барабан? Бум! бум! Звуки дуже одноманітні: бум! бум! Слухай же тужливе співання жінок! Слухай крики жерців!.. У довгому червоному одязі стоїть на багатті індуська вдова. Полум'я охоплює її й тіло її померлого чоловіка, але вона думає про нього живого — про нього, чиї погляди палили її серце сильніше за полум'я, яке зараз спопелить її тіло. Хіба полум'я серця може згаснути в полум'ї багаття?

— Нічого не розумію! — сказала Герда.

— Це моя казка! — відповідала вогненна лілія. Що розповів в'юнок?

— Вузька гірська стежка веде до гордо звеличеного на скелі старовинного лицарського замку. Старі цегляні стіни густо оповиті плющем. Листя його чіпляється за балкон, а на балконі стоїть пречудова дівчина; вона перевесилася через перила й дивиться на дорогу. Дівчина свіжіша за троянду, легша за коливану вітром квітку яблуні. Як шелестить її шовкова сукня! Невже ж він не прийде?

— Ти говориш про Кая? — запитала Герда.

— Я розповідаю свою казку, свої мрії! — відповідав в'юнок. Що розповів крихітний підсніжник?

— Між деревами гойдається довга дошка — це гойдалка. На дошці сидять дві миленькі дівчинки; сукенки на них білі як сніг, а на капелюшках майорять довгі зелені шовкові стрічки. Братик, старший за них, стоїть позаду сестер, тримаючись за мотузки згинами ліктів; у руках же в нього: в одній — маленька чашечка з мильною водою, в іншій — глиняна трубочка. Він пускає бульбашки, дошка гойдається, бульбашки розлітаються повітрям, переливаючись на сонці всіма кольорами веселки. Ось одна повисла на кінці трубочки й колишеться від подиху вітру. Чорненьке щенятко, легке, як мильна бульбашка, стає на задні лапки, а передні кладе на дошку, але дошка злітає догори, щенятко падає, тьвкає й сердиться. Діти дражнять його, бульбашки лопаються... Гойдалка, що гойдається, піна, що розлітається повітрям — ось моя пісенька!

— Вона, може, й добра, та ти говориш усе це таким сумним тоном! І знову ні слова про Кая!

Що скажуть гіацинти?

— Жили-були три стрункі повітряні красуні сестриці. На одній сукня була червона, на іншій — блакитна, на третій — зовсім біла. Рука об руку танцювали вони при ясному місячному світлі біля тихого озера. То не були ельфи, а справжні дівчата. У повітрі розлився солодкий аромат, і дівчата сховалися в

лісі. Ось аромат став ще сильніший, ще солодший — із хащі лісу впливали три труни; в них лежали красуні сестриці, а навколо них порхали, мов живі вогники, світлячки. Сплять чи дівчата, чи померли? Аромат квітів каже, що померли. Вечірній дзвін дзвонить по покійних!

— Ви навели на мене сум! — сказала Герда. — Ваші дзвіночки також пахнуть так сильно!.. Тепер у мене з голови не йдуть померлі дівчата! Ах, невже й Кай помер? Але троянди були під землею й кажуть, що його там немає!

— Дінь-дань! — задзеленчали дзвіночки гіацинтів. — Ми дзвонимо не над Каєм! Ми й не знаємо його! Ми дзвонимо свою власну пісеньку; іншої ми не знаємо!

І Герда пішла до золотого кульбаби, що саяв у блискучій зеленій траві.

— Ти, маленьке ясне сонечко! — сказала йому Герда. — Скажи, чи не знаєш ти, де мені шукати мого названого братика?

Кульбаба засаяв ще яскравіше й подивився на дівчинку. Яку ж пісеньку заспівав він їй? На жаль! І в цій пісеньці ні слова не говорилося про Кая!

— Рання весна, на маленький дворик привітно світить ясне Боже сонечко. Ластівки в'ються коло білої стіни, що примикає до двору сусідів. Із зеленої трави визирають перші жовтенькі квіточки, що сяють на сонці, мов золоті. На двір вийшла посидіти старенька бабуся; ось прийшла з гостей її онучка, бідна служниця, й міцно цілує стареньку. Поцілунок дівчини дорожчий за золото — він іде прямо від серця. Золото на її губах, золото в сердечку, золото й на небі вранішню годину! Ось і все! — сказав кульбаба.

— Бідна моя бабуся! — зітхнула Герда. — Як вона сумує за мною, як горе! Не менше, ніж горювала за Каєм! Але я скоро повернуся й приведу його з собою. Нічого більше й розпитувати квіти: у них нічого не доб'ється, вони знають лише свої пісеньки!

І вона підв'язала спідничку вище, щоб зручніше було бігти, але коли хотіла перестрибнути через жовту лілію, та хльоснула її по ногах. Герда зупинилася, подивилася на довгу квітку й запитала:

— Ти, може, знаєш що-небудь? І вона нахилилася до неї, очікуючи відповіді. Що ж сказала жовта лілія?

— Я бачу себе саму! Я бачу себе саму! О, як я пахну!.. Високо-високо в маленькій комірчині, під самим дахом, стоїть напіводягнена танцівниця. Вона то балансує на одній ніжці, то знову твердо стоїть на обох і попирає ними весь

світ, адже вона — омана очей. Ось вона лле з чайника воду на якийсь білий шмат матерії, який тримає в руках. Це її корсаж. Чистота — найкраща

Яка краса! Біла спідничка висить на цвяху, вбитому в стіну; спідниця теж випрана водою з чайника й висušена на даху! Ось дівчина одягається й пов'язує на шию яскраво-жовту хусточку, що ще різкіше підкреслює білизну суєенки. Знову одна ніжка злітає в повітря! Дивись, як рівно вона стоїть на іншій, мов квітка на своїй стеблинці! Я бачу саму себе, я бачу саму себе!

— Та мені мало до цього діла! — сказала Герда. — Нічого мені про це й розповідати!

І вона побігла із саду.

Двері були зачинені лише на засувок; Герда смикнула іржавий засув, він піддався, двері відчинилися, і дівчинка так босоніж і пустилася бігти дорогою! Разів три озиралася вона назад, та ніхто не гнався за нею. Нарешті вона втомилася, присіла на камінь і оглянулася навколо: літо вже минуло, надворі стояла пізня осінь, а в чудовому садку старої, де вічно сяяло сонечко й цвіли квіти всіх пір року, цього й не було помітно!

— Господи! Як же я забарилася! Адже вже осінь надворі! Тут не до спочинку! — сказала Герда й знову пустилася в путь.

Ах, як боліли її бідні, втомлені ніжки! Як холодно, сирó було в повітрі! Листя на вербах зовсім пожовкло, туман осідав на них великими краплями й стікав на землю; листя так і сипалося. Один терновник стояв увесь покритий в'язучими, терпкими ягодами. Яким сірим, сумним виглядав увесь білий світ!

ПРИНЦ І ПРИНЦЕСА

Оповідь четверта

Довелося Герді знову присісти відпочити. На снігу прямо перед нею стрибав великий ворон; він довго-довго дивився на дівчинку, киваючи їй головою, і нарешті заговорив:

— Кар-кар! Здррравствуй!

Чистіше за це він вимовляти по-людськи не міг, але, видимо, бажав дівчинці добра й запитав її, куди це вона бреде по білу світó сама-однісінька? Слова «сама-однісінька» Герда зрозуміла чудово й одразу відчула все їх значення. Розповівши воронові всю свою життє, дівчинка запитала, чи не бачив він Кая?

Ворон задумливо похитав головою й сказав:

— Може бути, може бути!

— Як? Правда? — вигукнула дівчинка й ледве не задушила ворона поцілунками.

— Потихше, потихше! — сказав ворон. — Я думаю, що то був твій Кай! Але тепер він, певно, забув тебе зі своєю принцесою!

— Хіба він живе у принцеси? — запитала Герда.

— А ось послухай! — сказав ворон. — Тільки мені страшенно важко говорити по-вашому! От якби ти розуміла по-воронячому, я розповів би тобі про все куди краще.

— Ні, цьому мене не вчили! — сказала Герда. — Бабуся, та розуміє! Добре б і мені вміти!

— Ну нічого! — сказав ворон. — Розкажу, як зумію, хоч і погано. І він розповів про все, що тільки сам знав.

— У королівстві, де ми з тобою перебуваємо, є принцеса, така розумниця, що й сказати не можна! Вона прочитала всі газети в світі й уже позабула все, що прочитала, — от яка розумниця! Раз якось сиділа вона на троні, — а веселощів-то в цьому трохи, як кажуть люди, — і наспівувала пісеньку: «Чому ж би мені не вийти заміж?» «А ве́дь і справді!» — подумала вона, і їй захотілося заміж. Але в чоловіки вона хотіла вибрати собі такого чоловіка, який би вмів відповідати, коли з ним заговорять, а не такого, що вмів би тільки чванитися: це так нудно! І ось скликали барабанним боем усі придворних дам і оголосили їм волю принцеси. Всі вони були дуже задоволені й сказали: «От це нам подобається! Ми й самі недавно про це думали!» Все це щира правда! — додав ворон. — У мене при дворі є наречена, вона ручна, — від неї-то я й знаю все це.

Нареченою його була ворона.

— На другий день усі газети вийшли з обляміркою з сердець і з вензелями принцеси. У газетах було оголошено, що кожен юнак приємної зовнішності може з'явитися до палацу й побесідувати з принцесою; того ж, хто повадився б цілком вільно, як удома, й виявився б усіх красномовніше, принцеса обере собі в чоловіки! Так, так! — повторив ворон. — Все це так само вірно, як те, що я сиджу тут перед тобою! Народ повалив до палацу валом, пішла тиснява й штовханина, але толку не вийшло ніякого ні в перший, ні в другий день. На вулиці всі женихи говорили чудово, але варто було їм переступити палацовий поріг, побачити гвардію, всю в сріблі, а лакіїв у золоті й увійти в величезні,

залиті світлом зали, як їх брала розгубленість. Підступлять до трону, де сидить принцеса, та й повторюють тільки її ж останні слова, а їй зовсім не цього було потрібно! Право, їх усіх наче опоювали дурманом! А вийшовши за ворота, вони знову здобували дар мови. Від самих воріт до дверей палацу тягнувся довгий-довгий хвіст женихів. Я сам був там і бачив! Женихам хотілося їсти й пити, але з палацу їм не давали навіть склянки води. Правда, хто був розумніший, запасся бутербродами, але запасливі вже не ділилися з сусідами, думаючи про себе: «Нехай собі поголодують, схуднуть — принцеса й не візьме їх!»

— Ну, а Кай-то, Кай? — запитала Герда. — Коли ж він з'явився? І він прийшов свататися?

— Почекай! Почекай! Тепер ми якраз дійшли й до нього! На третій день з'явився невеличкий чоловічок, ні в кареті, ні верхи, а просто пішки, й прямо увійшов до палацу. Очі його блищали, як твої; волосся в нього було довге, але одягнений він був бідно.

— Це Кай! — зраділа Герда. — Так я знайшла його! — І вона заплескала в долоні.

— За спиною в нього була котомка! — продовжував ворон.

— Ні, це, певно, були його санчата! — сказала Герда. — Він пішов із дому з санками!

— Дуже можливо! — сказав ворон. — Я не розгледів гарненько. Так от, моя наречена розповідала мені, що, увійшовши в палацові ворота й побачивши гвардію в сріблі, а на сходах лакіїв у золоті, він анітрохи не збентежився, кивнув головою й сказав: «Нудненько, мабуть, стояти тут на сходах, я краще увійду в кімнати!» Зали всі були залиті світлом; вельможі розхажували без чобіт, розносячи золоті страви: урочистіше вже не можна було! А його чоботи так і скрипіли, але він і цим не збентежився.

— Це, напевно, Кай! — вигукнула Герда. — Я знаю, що на ньому були нові чоботи! Я сама чула, як вони скрипіли, коли він приходив до бабусі!

— Так, вони таки скрипіли чимало! — продовжував ворон. — Але він сміливо підійшов до принцеси; вона сиділа на перлині завбільшки з веретено, а кругом стояли придворні дами й кавалери зі своїми покоївками, служницями покоївок, камердинерами, слугами камердинерів і прислужником камердинерських слуг. Чим далі хто стояв від принцеси й ближче до дверей, тим важливіше, зарозуміліше поводив себе. На прислужника камердинерських

слуг, що стояв у самих дверях, не можна було й поглянути без страху — такий він був важливий!

— От страх-то! — сказала Герда. — А Кай усе-таки одружився з принцесою?

— Не будь я вороном, я б сам одружився з нею, хоч я й заручений. Він вступив з принцесою в бесіду й говорив так само добре, як я, коли говорю по-воронячому, — так, принаймні, сказала мені моя наречена. Поводився він загалом дуже вільно й мило й заявив, що прийшов не свататися, а тільки послухати розумних промов принцеси. Ну й от, вона йому сподобалася, він їй теж!

— Так, так, це Кай! — сказала Герда. — Він же такий розумний! Він знав усі чотири дії арифметики, та ще з дробами! Ах, проводи ж мене до палацу!

— Легко сказати, — відповів ворон, — та як це зробити? Почекай, я поговорю зі своєю нареченою — вона щось придумає й порадить нам. Ти думаєш, що тебе от так прямо й впустять до палацу? Як же, не дуже-то впускають таких дівчаток!

— Мене впустять! — сказала Герда. — Тільки б Кай почув, що я тут, зараз би прибіг за мною!

— Почекай мене тут біля ґрат! — сказав ворон, струснув головою й полетів.

Повернувся він уже зовсім під вечір і закаркав:

— Кар, кар! Моя наречена шле тобі тисячу поклонів і от цей маленький хлібець. Вона стягла його на кухні — там їх багато, а ти, певно, голодна!.. Ну, до палацу тобі не потрапити: ти ж боса — гвардія в сріблі й лакеї в золоті нізащо не пропустять тебе. Але не плач, ти все-таки потрапиш туди. Моя наречена знає, як пройти до спальні принцеси з чорного ходу, і знає, де дістати ключ.

І от вони увійшли в сад, пішли довгими алеями, усипаними пожовклим осіннім листям, і, коли всі вогники в палацових вікнах погасли один за одним, ворон провів дівчинку в маленькі напіввідчинені дверцята.

О, як билося сердечко

Герду охопили страх і радісне нетерпіння! Вона ніби збиралася зробити щось погане, а ведь вона лише хотіла дізнатися, чи тут її Кай! Так, так, він, певно, тут! Вона так яскраво уявляла собі його розумні очі, довге волосся, усмішку... Як він усміхався їй, коли вони, бувало, сиділи поруч під кущами троянд! А як зрадіє він тепер, коли побачить її, почує, на який довгий шлях наважилася

вона заради нього, дізнається, як сумували за ним усі домашні! Ах, вона була просто не своя від страху й радості.

Але ось вони вже на майданчику сходів; на шафі горіла лампа, а на підлозі сиділа ручна ворона й оглядалася навколо. Герда присіла й поклонилася, як учила її бабуса.

— Мій наречений розповідав мені про вас стільки доброго, панночко! — сказала ручна ворона. — «Повість вашого життя», як це прийнято висловлюватися, також дуже зворушлива! Чи не побажаєте ви взяти лампу, а я піду попереду. Ми підемо прямою дорогою — тут ми нікого не зустрінемо!

— А мені здається, хтось іде за нами! — сказала Герда, і тієї ж мити повз неї з легким шумом промчали якісь тіні: коні з розвіваючимися гривами й тонкими ногами, мисливці, дами й кавалери верхи.

— Це сні! — сказала ручна ворона. — Вони з'являються, щоб забрати думки високих осіб на полювання. Тим краще для нас: зручніше буде розгледіти тих, що сплять! Сподіваюся, однак, що, увійшовши в ласку, ви покажете, що маєте вдячне серце!

— Є про що тут і говорити! Саме собою зрозуміло! — сказав лісовий ворон.

Тут вони увійшли до першої зали, всієї обтягнутої рожевим атласом, витканим квітами. Повз дівчинку знову пронеслися сні, але так швидко, що вона не встигла й розгледіти вершників. Одна зала була пишніша за іншу — просто дух захоплювало. Нарешті вони дійшли до спальні: стеля нагадувала верхівку величезної пальми з коштовним кришталевим листям; із середини її спускався товсте золоте стебло, на якому висіли два ліжка у вигляді лілій. Одне було біле, у ньому спала принцеса, інше — червоне, і в ньому Герда сподівалася знайти Кая. Дівчинка трохи відгорнула одну з червоних пелюсток і побачила темно-русу потилицю. Це Кай! Вона голосно назвала його на ім'я й піднесла лампу до самого його обличчя. Сні з шумом помчали геть; принц прокинувся й повернув голову... Ах, це був не Кай!

Принц був схожий на нього лише потилицею, але був такий же молодий і гарний. Із білої лілії визирнула принцеса й запитала, що сталося. Герда заплакала й розповіла всю свою історію, згадавши й про те, що зробили для неї ворони...

— Ах ти, бідненька! — сказали принц і принцеса, похвалили ворон, оголосили, що анітрохи не гніваються на них — тільки нехай вони не роблять цього надалі, — і захотіли навіть нагородити їх.

— Хочете бути вільними птахами? — запитала принцеса. — Чи бажаєте посісти посаду придворних ворон на повному утриманні з кухонних залишків?

Ворон з вороною поклонилися й попросили посади при дворі — вони подумали про старість — і сказали:

— Добре мати вірний шматок хліба на старості літ!

Принц устав і поступився своїм ліжком Герді; більше він поки що нічого не міг для неї зробити. А вона склала рученята й подумала: «Які добрі всі люди й тварини!» — заплющила оченята й солодко заснула. Сні знову прилетіли в спальню, але тепер вони були схожі на Божих ангелів і везли на маленьких саночках Кая, який кивав Герді головою. На жаль! Усе це було лише уві сні й зникло, щойно дівчинка прокинулася.

Наступного дня її одягли з ніг до голови в шовк і оксамит і дозволили їй залишатися у палаці, скільки вона забажає. Дівчинка могла жити собі й поживати тут у радості, але вона погостювала всього кілька днів і стала просити, щоб їй дали повозку з конем і пару черевиків, — вона знову хотіла вирушити шукати по білу світло свого названого братика.

Їй дали й черевики, і муфту, і чудове плаття, а коли вона попрощалася з усіма, до воріт під'їхала золота карета зі сяючими, наче зірки, гербами принца й принцеси; у кучера, лакеїв і фореєторів — їй дали й фореєторів — красувалися на головах маленькі золоті корони. Принц і принцеса самі посадили Герду в карету й побажали їй щасливої дороги. Лісовий ворон, який уже встиг одружитися, проводжав дівчинку перші три милі й сидів у кареті поруч із нею — він не міг їхати до коней спиною. Ручна ворона сиділа на воротах і плескала крильми. Вона не їхала проводити Герду, тому що страждала на головні болі з тих пір, як отримала посаду при дворі й занадто багато їла. Карета була набита доверху цукровими бубликами, а скриня під сидінням — фруктами й пряниками.

— Прощай! Прощай! — вигукнули принц і принцеса.

Герда заплакала, ворона теж. Так проїхали вони перші три милі. Тут попрощався з дівчинкою й ворон. Важке було розставання! Ворон злетів на дерево й махав чорними крильми доти, доки карета, що сяяла, як сонце, не сховалася з виду.

МАЛЕНЬКА РОЗБІЙНИЦЯ

Оповідь п'ята

Ось Герда в'їхала в темний ліс, але карета блищала, як сонце, і одразу кинулася в очі розбійникам. Вони не витримали й налетіли на неї з криками: «Золото! Золото!» — схопили коней під вуздечки, убили маленьких жокеїв, кучера й слуг і витягли з карети Герду.

— Он яка гарненька, товстенька! Горішками відгодована! — сказала стара розбійниця з довгою жорсткою бородою й мохнатими навислими бровами. — Товстенька, що твій баранчик! Ну-бо, яка вона буде на смак?

І вона витягла гострий сяючий ніж. Ось жах!

— Ай! — раптом закричала вона: її вкусила за вухо її власна дочка, яка сиділа в неї за спиною й була така несамовита й своєвільна, що любо!

— Ах ти, погана дівчисько! — закричала мати, але вбити Герду не встигла.

— Вона буде гратися зі мною! — сказала маленька розбійниця. — Вона віддасть мені свою муфту, свою гарненьку сукеночку й спатиме зі мною в моєму ліжечку.

І дівчинка знову так вкусила матір, що та підстрибнула й завертілася на одному місці. Розбійники зареготали:

— Он як скаче зі своєю донькою!

— Я хочу сісти в карету! — закричала маленька розбійниця й наполягла на своєму: вона була страшенно розбалувана й упряма.

Вони сіли з Гердою в карету й помчали по пнях і по горбах у хащу лісу. Маленька розбійниця була зростом з Герду, але сильніша, ширша в плечах і значно смаглявіша. Очі в неї були зовсім чорні, але якісь сумні. Вона обійняла Герду й сказала:

— Вони тебе не вб'ють, поки я не розсерджуся на тебе! Ти, певно, принцеса?

— Ні! — відповіла дівчинка й розповіла, що довелося їй пережити й як вона любить Кая.

Маленька розбійниця серйозно подивилася на неї, легко кивнула головою й сказала:

— Вони тебе не вб'ють, навіть якщо я розсерджуся на тебе, — я краще сама вб'ю тебе!

І вона витерла сльози Герді, а потім сховала обидві руки в її гарненьку, м'яку й теплу муфточку.

Ось карета зупинилася; вони в'їхали на двір розбійницького замку. Він увесь був у величезних тріщинах; з них вилітали ворони й ворони; звідкись вискочили величезні бульдоги й дивилися так люто, наче хотіли всіх з'їсти, але гавкати не гавкали — це було заборонено.

Посеред величезної зали з напівзруйнованими, покритими кіптявою стінами й кам'яною підлогою палало вогнище; дим піднімався до стелі й сам мусив шукати собі вихід; над вогнем кипів у величезному казані суп, а на вертелах смажилися зайці й кролики.

— Ти спатимеш разом зі мною ось тут, біля мого маленького звіринця! — сказала Герді маленька розбійниця.

Дівчат нагодували, напоїли, і вони пішли у свій куток, де була постелена солома, вкрита килимами. Вище сиділо на жердинках більше сотні голубів; усі вони, здавалося, спали, але, коли дівчатка підійшли, трохи заворушилися.

— Усі мої! — сказала маленька розбійниця, схопила одного голуба за ноги й так струснула його, що той забив крильми. — На, поцілуй його! — гукнула вона, ткнувши голуба Герді прямо в обличчя. — А ось тут сидять лісові шахрайки! — продовжувала вона, вказуючи на двох голубів, що сиділи в невеликому заглибленні в стіні, за дерев'яною ґраткою. — Ці двоє — лісові шахрайки! Їх треба тримати замкненими, інакше живо полетять! А ось і мій любий стариган Біяшка! — І дівчинка потягла за роги прив'язаного до стіни північного оленя в блискучому мідному нашийнику. — Його теж потрібно тримати на

прив'язи, інакше втече! Щовечора я лоскочу його під шиєю своїм гострим ножем — він смерті цієї боїться!

З цими словами маленька розбійниця витягла з тріщини в стіні довгий ніж і провела ним по шийі оленя. Бідна тварина затріпалася, а дівчинка зареготала й потягла Герду до ліжка.

— Хіба ти спиш з ножем? — запитала її Герда, скосивши погляд на гострий ніж.

— Завжди! — відповіла маленька розбійниця. — Хто знає, що може статися! Але розкажи мені ще раз про Кая і про те, як ти вирушила мандрувати білим світом!

Герда розповіла. Лісові голуби в клітці тихо воркували; інші голуби вже спали; маленька розбійниця обвила одною рукою шию Герди — в іншій у неї був ніж — і захріпла, але Герда не могла заплющити очей, не знаючи, уб'ють її чи

залишать живою. Розбійники сиділи навколо вогню, співали пісні й пили, а старуха-розбійниця перекидалася. Страшно було бідній дівчинці дивитися на це.

Раптом лісові голуби проворкували:

— Курр! Курр! Ми бачили Кая! Біла курка несла на спині його санчата, а він сидів у санях Снігової королеви. Вони летіли над лісом, коли ми, пташенята, ще лежали в гнізді; вона дихнула на нас, і всі померли, крім нас двох! Курр! Курр!

— Що ви кажете! — вигукнула Герда. — Куди ж полетіла Снігова королева? Знаєте?

— Вона полетіла, певно, у Лапландію, адже там вічний сніг і лід! Запитай у північного оленя, що стоїть тут на прив'язі!

— Так, там вічний сніг і лід: чудо як добре! — сказав північний олень. — Там стрибаєш собі на волі по величезних блискучих крижаних рівнинах! Там розкинуто літній намет Снігової королеви, а постійні її чертоги на Північному полюсі, на острові Шпіцберген!

— О Каю, мій любий Каю! — зітхнула Герда.

— Лежи ж тихо! — сказала маленька розбійниця. — А то я штрикну тебе ножом!

Уранці Герда розповіла їй, що почула від лісових голубів. Маленька розбійниця серйозно подивилася на Герду, кивнула головою й сказала:

— Ну, так і бути!.. А ти знаєш, де Лапландія? — запитала вона тоді у північного оленя.

— Кому ж і знати, як не мені! — відповів олень, і очі його засяяли. — Там я народився й виріс, там стрибав по сніжних рівнинах!

— Тож слухай! — сказала Герді маленька розбійниця. — Бачиш, усі наші пішли; вдома одна мати; трохи згодом вона ковтне з великої пляшки й дрімне — тоді я дещо зроблю для тебе!

Тут дівчинка стрибнула з ліжка, обійняла матір, смикнула її за бороду й сказала:

— Добридень, мій любенький козлику!

А мати поклацала її по носі, так що ніс у дівчинки почервонів і посинів, але все це робилося з любов'ю.

Потім, коли старуха ковтнула зі своєї пляшки й захріпла, маленька розбійниця підійшла до північного оленя й сказала:

— Ще довго-довго можна було б потішатися з тебе! Уже дуже ти буваєш смішним, коли тебе лоскочуть гострим ножом! Ну, та так і бути! Я відв'яжу тебе й випущу на волю. Ти можеш утекти у свою Лапландію, але мусиш за це віднести до палацу Снігової королеви от цю дівчинку — там її названий братик. Ти, звичайно, чув, що вона розповідала? Вона говорила досить голосно, а в тебе завжди вушка на маківці.

Північний олень підстрибнув від радості. Маленька розбійниця посадила на нього Герду, міцно прив'язала її задля обережності й підсунула під неї м'яку подушечку, щоб їй зручніше було сидіти.

— Так і бути, — сказала вона тоді, — візьми назад свої хутряні чобітки — буде ж холодно! А муфту вже я залишу собі, дуже вона гарна! Та мерзнути я тобі не дам: ось величезні мамині рукавиці, вони сягатимуть тобі аж до ліктів! Сунь у них руки! Ну от, тепер руками ти схожа на мою потворну матусю!

Герда плакала від радості.

— Терпіти не можу, коли хникають! — сказала маленька розбійниця. — Тепер тобі треба дивитися весело! Ось тобі ще два хліби й окіст! Що? Мабуть, не будеш голодувати!

І те, й інше було прив'язано до оленя. Потім маленька розбійниця відчинила двері, заманила собак у дім, перерізала своїм гострим ножом мотузку, якою був прив'язаний олень, і сказала йому:

— Ну, живіше! Та бережи, дивись, дівчинку.

Герда простягла маленькій розбійниці обидві руки у величезних рукавицях і попрощалася з нею. Північний олень пустився щодуху через пеньки й горби, по лісу, по болотах і степах. Вовки вили, ворони каркали, а небо раптом зафукало й викинуло стовпи вогню.

— Ось моє рідне північне сяйво! — сказав олень. — Дивись, як горить!

І він побіг далі, не зупиняючись ні вдень, ні вночі. Хліби були з'їдені, шинка теж, і от Герда опинилася в Лапландії.

ЛАПЛАНДКА Й ФІНКА

Оповідь шоста

Олень зупинився біля жалюгідної хатинки; дах спускався до самої землі, а двері були такі низенькі, що людям доводилося проповзати в них навкарачки. Вдома була одна старуха-лапландка, яка смажила при світлі жирової лампи рибу. Північний олень розповів лапландці всю історію Герди, але спочатку розповів свою власну — вона здавалася йому набагато важливішою. Герда ж так залякла від холоду, що й говорити не могла.

— Ах ви, бідолашки! — сказала лапландка. — Довгий же вам ще належить шлях! Доведеться подолати понад сто миль, поки доберетеся до Фінляндії, де Снігова королева живе на дачі й щовечора запалює блакитні бенгальські вогні. Я напишу кілька слів на сушеній трісці — паперу в мене немає, а ви віднесете її фінці, яка живе в тих краях і краще за мене зможе навчити вас, що треба робити.

Коли Герда зігрілася, поїла й попила, лапландка написала кілька слів на сушеній трісці, звеліла Герді добре берегти її, потім прив'язала дівчинку до спини оленя, і той знову помчав. Небо знову фукало й викидало стовпи чудового блакитного полум'я. Так добіг олень з Гердою до Фінляндії й постукався в димар фінки — у неї й дверей-то не було.

Ну й спека стояла в її житлі! Сама фінка, низенька, брудна жінка, ходила напівгола. Жваво стягла вона з Герди весь одяг, рукавиці й чоботи, інакше дівчинці було б надто жарко, поклала оленеві на голову шматок льоду й потім узялася читати те, що було написано на сушеній трісці. Вона прочитала все від слова до слова тричі, поки не завчила напам'ять, і потім сунула тріску в суповий казан, адже риба ще годилася в їжу, а у фінки ніщо дарма не пропадало.

Тут олень розповів спочатку свою історію, а потім історію Герди. Фінка моргала своїми розумними очима, але не говорила ні слова.

— Ти така мудра жінко! — сказав олень. — Я знаю, що ти можеш зв'язати однією ниткою всі чотири вітри; коли шкіпер розв'яже один, подме попутний вітер, розв'яже другий — погода розгуляється, а розв'яже третій і четвертий — підніметься така буря, що поламає в тріски дерева. Чи не зробиш ти для дівчинки такого пиття, яке б дало їй силу дванадцяти богатирів? Тоді б вона подолала Снігову королеву!

— Силу дванадцяти богатирів! — сказала фінка. — Та багато ли в цьому пуття!

З цими словами вона взяла з полиці великий шкіряний сувій і розгорнула його: на ньому стояли якісь дивовижні письмена; фінка взялася читати їх і читала до того, що її потім облило.

Олень знову взявся благати за Герду, а сама Герда дивилася на фінку такими благальними, повними сліз очима, що та знову заморгала, відвела оленя набік і, змінюючи йому на голові лід, прошепотіла:

— Кай справді у Снігової королеви, але він цілком задоволений і думає, що краще йому ніде й бути не може. Причиною ж усьому — уламки дзеркала, що сидять у нього в серці й в оці. Їх треба вилучити, інакше він ніколи не буде людиною і Снігова королева збереже над ним свою владу.

— Але чи не допоможеш ти Герді якось знищити цю владу?

— Сильнішою, ніж вона є, я не можу її й зробити. Хіба не бачиш, яка велика її сила? Хіба не бачиш, що їй служать і люди, й тварини? Адже вона боса обійшла півсвіту! Не в нас їй позичати силу! Сила — в її милому невинному дитячому сердечку. Якщо вона сама не зможе проникнути в чертоги Снігової королеви й вилучити з серця Кая уламки, то ми й поготів їй не допоможемо! За дві милі звідси починається сад Снігової королеви. Віднеси туди дівчинку, спусти біля великого куща, вкритого червоними ягодами, і, не зволікаючи, повертайся назад!

З цими словами фінка посадила Герду на спину оленя, і той кинувся бігти щодуху.

— Ой, я без теплих чобіт! Ой, я без рукавиць! — закричала Герда, опинившись на морозі.

Але олень не насмілювався зупинитися, доки не добіг до куща з червоними ягодами; тут він спустив дівчинку, поцілував її просто в губи, і з його очей покотилися великі блискучі сльози. Потім він стрілою помчав назад. Бідна дівчинка залишилася зовсім сама-одинісінька на тріскучому морозі, без черевиків, без рукавиць.

Вона побігла вперед із усіх сил; назустріч їй мчав цілий полк сніжинок, але вони не падали з неба — небо було зовсім ясне, і на ньому палало північне сяйво — ні, вони бігли по землі просто на Герду і, в міру наближення, ставали все більшими й більшими. Герда згадала великі гарні сніжинки під збільшувальним склом, але ці були набагато більші, страшніші, найдивовижніших видів і форм, і всі живі. Це були передові загони війська Снігової королеви. Одні нагадували великих потворних їжаків, інші —

стоголових змій, треті — товстих ведмежат зі скуйовдженою шерстю. Але всі вони однаково сяяли білизною, всі були живими сніжинками.

Герда почала читати «Отче наш»; було так холодно, що подих дівчинки зараз же перетворювався на густий туман. Туман цей все густішав і густішав, але ось із нього почали виділятися маленькі світлі янголята, які, ступивши на землю, виростали у великих грізних янголів зі шоломами на головах і списками й щитами в руках. Число їх все збільшувалося, і, коли Герда закінчила молитву, навколо неї утворився вже цілий легіон. Янголи прийняли снігових страховиськ на списи, і ті розсипалися на тисячу шматків. Герда могла тепер сміливо йти вперед: янголи гладили її руки й ноги, і їй уже не було так холодно. Нарешті дівчинка дісталася до палаців Снігової королеви.

Погляньмо ж, що було в цей час із Каєм. Він і не думав про Герду, а вже менше всього про те, що вона готова увійти до нього.

ЩО СТАЛОСЯ В ПАЛАЦАХ СНІГОВОЇ КОРОЛЕВИ І ЩО СТАЛОСЯ ПОТОМ

Оповідь сьома

Стіни палаців Снігової королеви створила хуртовина, вікна й двері були пророблені буйними вітрами. Сотні величезних, освітлених північним сяйвом зал тяглися одна за одною; найбільша простягалася на багато-багато миль. Як холодно, як пустельно було в цих білих, яскраво сяючих палацах! Веселість ніколи й не заглядала сюди! Хоч би рідко влаштовувалася ведмежа вечірка, з танцями під музику бурі, в яких могли б відзначитися грацією й умінням ходити на задніх лапах білі ведмеді, або склалася партія в карти, зі сварками й бійкою, або, нарешті, зібралися на бесіду за чашкою кави біленькі кумоньки лисички — ні, ніколи й нічого! Холодно, пустельно, мертво! Північне сяйво спалахувало й горіло так правильно, що можна було з точністю розрахувати, в яку хвилину світло посилиться і в яку ослабне. Посеред найбільшої пустельної снігової зали знаходилося замерзле озеро. Лід тріснув на ньому на тисячі шматків, надзвичайно рівних і правильних: один як один. Посеред озера стояв трон Снігової королеви; на ньому вона возсідала, коли бувала вдома, кажучи, що сидить на дзеркалі розуму; на її думку, це було єдине й найкраще дзеркало у світі.

Кай зовсім посинів, майже почорнів від холоду, але не помічав цього: поцілунки Снігової королеви зробили його нечутливим до холоду, та й саме серце його було шматком льоду. Кай порався з плоскими гострокінцевими крижинами, укладаючи їх на всі можливі лади. Є така гра — складання фігур із дерев'яних дощечок, яка називається китайською головоломкою. Кай теж складав різні вигадливі фігури, але з крижин, і це називалося крижаною грою

розуму. В його очах ці фігури були чудом мистецтва, а складання їх — заняттям першорядної важливості. Це відбувалося відтого, що в оці в нього сидів уламок чарівного дзеркала! Він складав із крижин і цілі слова, але ніяк не міг скласти того, що йому особливо хотілося: слова «вічність». Снігова королева сказала йому: «Якщо ти сложиш це слово, ти будеш сам собі господарем, і я подарую тобі весь світ і пару нових ковзанів». Але він ніяк не міг його сложити.

— Тепер я полечу в теплі краї! — сказала Снігова королева. — Загляну в чорні казани!

Казанами вона називала кратери вогнедишних гір — Везувію й Етни.

— Я їх трохи побілю! Це добре після лимонів і винограду! І вона полетіла, а Кай залишився сам у безмежній пустельній залі, дивився на крижини й усе думав, думав, так що в голові в нього тріщало. Він сидів на одному місці, такий блідий, нерухомий, наче неживий. Можна було подумати, що він замерз.

Саме в цей час у величезні ворота, пророблені буйними вітрами, входила Герда. Вона прочитала вечірню молитву, і вітри вляглися, наче заснули. Вона вільно увійшла в величезну пустельну крижану залу й побачила Кая. Дівчинка зараз же впізнала його, кинулася йому на шию, міцно обійняла його й вигукнула:

— Каю, любий мій Каю! Нарешті я знайшла тебе!

Але він сидів усе такий же нерухомий і холодний. Тоді Герда заплакала; гарячі сльози її впали йому на груди, проникли в серце, розтопили його крижану кору і розплавивши уламок. Кай поглянув на Герду, а вона заспівала:

Уже троянди в долинах цвітуть,

Дитятко Христос із нами тут!

Кай раптом залився сльозами й плакав так довго і так сильно, що уламок витік із ока разом зі сльозами. Тоді він упізнав Герду й зрадів.

— Гердо! Люба моя Гердо!.. Де ж це ти була так довго? Де був я сам? — І він оглянувся навколо. — Як тут холодно, пустельно!

І він міцно притулився до Герди. Вона сміялася й плакала від радості. Так, радість була така, що навіть крижини пустилися в танок, а коли втомилися, лягли й склали те саме слово, яке завдала сложити Каю Снігова королева; склавши його, він міг зробитися сам собі господарем, та ще одержати від неї в дар весь світ і пару нових ковзанів.

Герда поцілувала Кая в обидві щоки, і вони знову зацвіли трояндами, поцілувала його в очі, і вони заблистіли, як у неї; поцілувала його руки й ноги, і він знову став бадьорим і здоровим. Снігова королева могла повернутися коли завгодно: його відпускна лежала тут, написана блискучими крижаними літерами.

Кай з Гердою рука об руку вийшли з пустельних крижаних палаців; вони йшли й говорили про бабусю, про свої троянди, і на шляху їхньому вщухали буйні вітри, проглядало сонечко. Коли ж вони дійшли до куща з червоними ягодами, там уже чекав на них північний олень. Він привів із собою молоду оленячу матку; вим'я її було повне молока; вона напоїла ним Кая й Герду й поцілувала їх прямо в губи. Потім Кай і Герда вирушили спочатку до фінки, зігрілися в неї й дізналися дорогу додому, а потім — до лапландки; та пошила їм новий одяг, полагодила свої сани й поїхала їх проводити.

Оленяча парочка теж проводжала юних мандрівників аж до самого кордону Лапландії, де вже пробивалася перша зелень. Тут Кай і Герда попрощалися з оленями й з лапландкою.

Ось перед ними й ліс. Заспівали перші пташки, дерева вкрилися зеленими бруньками. З лісу назустріч мандрівникам виїхала верхи на чудовому коні молода дівчина в яскраво-червоній шапочці й з пістолями за поясом. Герда одразу впізнала й коня — він колись був запряжений у золоту карету — і дівчину. Це була маленька розбійниця: їй набридло жити вдома, і вона захотіла побувати на півночі, а якщо там не сподобається — то й в інших частинах світу. Вона теж упізнала Герду. Ото була радість!

— Он ти який, волоцюго! — сказала вона Каю. — Хотіла б я знати, чи вартий ти того, щоб за тобою бігали на край світу!

Але Герда поплескала її по щоці й запитала про принца й принцесу.

— Вони поїхали в чужі краї! — відповіла молода розбійниця.

— А ворон із вороною? — запитала Герда.

— Лісовий ворон умер, ручна ворона залишилася вдовою, ходить із чорною шерстинкою на ніжці й скаржиться на долю. Але все це дурниці, а ти от розкажи-но краще, що з тобою сталося і як ти знайшла його.

Герда й Кай розповіли їй про все.

— Ну, от і казці кінець! — сказала молода розбійниця, потиснула їм руки й пообіцяла відвідати їх, якщо коли-небудь заїде в їхнє місто. Потім вона

вирушила своєю дорогою, а Кай і Герда — своєю. Вони йшли, і дорогою розквітали весняні квіти, зеленіла травичка. Ось роздався дзвін дзвонів, і вони впізнали дзвіниці свого рідного містечка. Вони

піднялися знайомими сходами й увійшли в кімнату, де все було по-старому: так само цокали годинник, так само рухалась хвилинна стрілка. Та, проходячи крізь низенькі двері, вони помітили, що за цей час встигли стати дорослими людьми. Квітучі рожеві кущи зазирали з даху у відчинене віконце; тут же стояли їхні дитячі стільчики. Кай і Герда сіли кожен на свій і взяли за руки. Холодна пустельна пишність палаців Снігової королеви була ними забута, як важкий сон. Бабуся сиділа на сонці й уголос читала Євангеліє: «Якщо не будете, як діти, не ввійдете в царство небесне!»

Кай і Герда поглянули одне на одного й тільки тоді зрозуміли зміст старого псалма:

Ось троянди в долинах цвітуть,

Немовля Христос із нами тут.

Так сиділи вони поруч, обидва вже дорослі, та діти серцем і душею, а надворі стояло тепле, благодатне літо!